

Tantsijatar Muinas-Egiptusest.

Egiptuse taeva- ja päikesejumal Horus lapseas, üks pats peas.

Nn sueebisõlm, kaks tuhat aastat vana.

Suurmood 1830.

Karikatuur aastast 1873.

Väike märgiatlas

Karl Kello

JUUKSED

Pikad juuksed on jõu ja vaimsuse sümbol ning kuninglikkuse, vabaduse ja sõltumatus tunnusmärk. Juuksed on rahva, ameti, seisuse, eluea, soo oluline atribuut. Maagilises mõttes asendavad juuksed isikut.

Soeng on inimese identiteedi lahutamatu osa, iseloomustab kandjat, vrd kantpääsus. Soeng hakkab silma ja pakub silmailu. Katoliku preestritel ja munkadel keset pealage asuv paljaks põetud ümar laik, nn tonsuur, eristas neid ilmalikest. Muinas-Egiptuse preestrid eemaldasid keha pealt kõik karvad, lapsed kandsid ühte pikka patsi pea küljel.

Eesti vanasõna ütleb, et kes oma vana maid lööb, selle juuksed ei mädane hauas ära: "Kiä vanemat uma käega lüü, tuu käevars ja hius päällu külest mädäne ei havvah ar."

Põhja-Ameerika hopi-indiaanlaste abielu saab alles siis ametliku kinnituse, kui ämmad koos ühes kausis juukseid pesevad.

Juustes peitub elujõud

Inimese elu ripub juuksekarva otsas: "Ilganes ära unusta seda, et elu juuksekarva otsas ripub." Elujõud peitub juustes samuti kui kõigis teisteski keha karvades ja ka küüntes. Elujõud on otsekui inimese teine mina, see võib irduda väljapoole, siirduda teistesse kehadesse ja esineda iseseisvalt. Lõikad juuksed ja küüned ära, kasvavad muudkui uuesti – mis muud, kui et neis peab tööpoolest mingi vägi olema. Juuste uuesti kasvades taastub vägilasjõudki, vrd Simsoni ja Delila afäär. Simsoni pikad juuksed olid nii pühaduse kui ka füüsilise jõu sümbol.

Elujõust johtuvalt ohverdati juukseid omal ajal kogukonna liikmeks saamisel ja pulmades-matustel. Tapetud vaenlaselt tavatseti vanadel aegadel lõigata tükk peanahka koos juustega. Skalpeerimine oli levinud sküütidel, gallidel ja indiaanlastel. Neis trofeedes usuti olevat tallel endise omaniku vägi, mida annab panna tööle uue omaniku kasuks.

Juusked kui tunnusmärk

1500 aastat tagasi tegid kristianiseeruvad Euroopas ilma pikajuukselised merovingid ja 'pikhabemed' langobardid, mõlemad väga mõistatuslikud ja intrigeerivad ajalooobjektid. Merovingide väljanägemise kohta polevatki muud teada, kui et neil olid pikad juuksed, mida kanti kui sügavalt juurdunud kuninglikkuse või pühalikkuse tunnusmärki. Hilisema Euroopa põhi ja päritolu tulenes sellest pikajuukseliste kuningate riigist. Sugujuured viisid neid tõenäoliselt koguni välja kuni unustatud jumalateni. Kord, kui tulnud otsustada, kas kasutada ohtlikuks muutunud noorte printside vastu "kääre või mõõka", andis vana kuninganna, suguvõsa uhkus, vastuseks: "Pigem surgu, kui lasku end pügada!" Kui aga laibastunud ja maha maetud mees üles kaevati, olnud kohe selge, et tegemist on merovingiga (vt 1). Oletatavasti soengu järgi. Arvatavasti olid need juuksed tal nn sueebisõlme, kasakapatsi või hobusaba moodi pikka patsi palmitud või hoopis krunni keeratud.

Kuldsed juuksed

Kuldsed juuksed olnud peas müütilisel päikesejumalal. Apolloni kuldsed kiharaid kui päikesekiiri võinud üksnes tema ema Leto puudutada. Kolmest juuksekarvast saab soome ilmaneitsi käima peale ja sünnitab kolm päikselist Kaleva poega, kel igaühel säravad peas kuldsed juuksed või paistab päike pea peal. Lemminkäinen, *kaunis Kalevan poika*, komistab jalgupidi põrguhauda ja pelgab juba hukatuse käes olevat, sest võib kaotada pea ja juuksedki. Põrguhauda kadumine ähvardab lõppeda päevapaiste kadumisega?

Päikselise kangelase vägi ja võimus asub tema juustes. Vägilasjõuga Simsonil lõikab Delila juuksed peast. Mees langeb jõuetult vilistite kätte, tal torgatakse silmad peast. Uute juuste kasvades aga jõud taastub ja Simson kukutab templi vilistite peale (Km 13–16). Võimalik, et Simsonigi juustes on põhjust näha algselt päikesekiiri (Sim-

son, hbr Shimshon, vrd shemesh, shamash 'päike'); Deila (hbr lajla 'öö').Õõ lõikab päeval kuldseid kiired peast ja pimestab ta?

Võimu sümbol

Habe on mehelikkuse ja võimu sümbol. Egiptuse nais- ja lapsvalitsejad kandsid võltshabet. Slaavi piksejumalal olnud kuldne habe. Meie muinasjuttudes seostub Vanapagana silmaravitsemine = pimestamine sooviga lasta oma habe kullata – mees kaotab habeme ja üksiti ka ainsa silma peast. Iiri keltide päikesehiul Ysbaddadenil aetakse pärast pimestamist habe maha. Muinas-Skandinaavia piksehiu Geirrodri õemes laseb oma allumatel kuningatel habeme ja vuntsid maha ajada. Peeter I pügas oma bojaaride habemed. Habe maas – au läinud. Nii habeme- kui habemekarvad on võlujõulised mõlemad (vrd habe ja häbe; jalg ja jälg). Habemekarvade poisile sissesöötmist pidas eesti ja läti neiu omal ajal tõhusaks armuleegi tõstatajaks, see võimaldas kanda üle oma väge ja elujõudu ning saada üheks.

Karvakakk

Karvakakk ehk röömurösk on hapendama ta taigast tehtud kakuke, millesse küpsetatakse noore neiu ihukarvu. Kui sööta see poisile sisse, ei siis põle karta, et pääseb: "Vanal aeal ikka ema tahtis, et tütreid ruttu mehele saavad. Suure neljaba õhtu seda karvakaku tegemist. Inimese pealt võetakse üheksa karva igast kohast, kus karvad on, ja need sõtkutakse ühe väikese saiataina sisse ja siis see kakk pandakse täusse (täusse panema – tagavaraks panema). Nüüd kui see ahjupanemine on, pannakse see kakk leivalabida peale ja vanamoor keerab persse vastu ahju ja ise kaksiti labida peal ja laseb kaku ahju, ise ütleb: "Ahju, ahju, karvakaraski, läbi reite, röömurösk!" Siis see kakk anti poisile, keda tahetakse. Ei siis põle karta, et pääseb. / - - / Nii kui poiss sene saia ära sööb, on vahekord sõber ja lähvad paari" (Reigi).

"Vanasti oli tütarlastel see usk, kellel veel peimed ei olnud ehk tahtis proovida, missugune peiu ta omale miheks saab, tehti maarjapäeva laube üks kalt või pisikene leivapäts, kus sisse pandud üks kahekopikane raha ja üks pool komvekki ja kolm riistakarva (v... karva). Siis pandud nii valmistud leivapäts õuevärava samma otsa, et see, kes ööse ära viib, saab selle tüdruku omale" (Risti).

Armupant ja ohvriand

Juukesalk on armupant ja ohvriand. Juukseihara kaasaskandmine sümboliseerib seda, et oma identiteedist on oluline osa teisele loovutatud. Leinakommetes on üleilmselt levinud juuste mahalõikamine ja kitkumine. Foiniikia naised ajanud surnud Adonist mälestades igal aastal pea paljaks. Islami palverändur ei lõika ega kammi juukseid.

Kui tervistavasse allikasse pole midagi muud ohverdada, vaestele villagi anda, tuleb kiskuda peast kas või paar juuksekarva ja visata vette (Läti). Vana-Kreekas ohverdati meheikka jõudmisel või tütarlapse abiellumisel juukseid, tuues need ohvriks Athenele. Pühal Delose saarel Artemise templi sissekäigu juures oliivipuu all olnud kahe neiu haud, kes tulnud kaugelt Hüperboreast ohverdama oma päikselisele Apolloniile, surnud aga ja maetud templi juurde. Delose neitsitel olnud kombeks enne abiellumist lõigata endal peast juukseokk, keerutada see kedervarrel lõngaks ja asetada neidude hauale. Juuste ohverdamise kohta on teateid ka eesti pulmakombestikust: "Noorikul lõigat salaja juussit, pant seinasse sisse oherdiauku, lööd pihlapu punnette, siis noorik es ole mehe mant ära lännu" (Karksi).

Pea paljaks

Piiblist on lugeda, et kui sa lähed sõtta oma vaenlaste vastu ja võtad vange ja "näed vangide hulgas üht ilusa välimusega naist, armud temasse ja tahad teda võtta enesele naiseks, siis vii ta oma kotta; ta ajagu oma pea paljaks ja lõigaku sõrmeküüsi" (5. Ms 21, 11–12).

Pea aeti paljaks orjadel. See on tõhus moodus mitte ainult füüsilise jõu, elu- ja võlujõu, vaid ka tahtejõu, s.o isiksuse alla surumiseks. Juuste mahaajamine tähendab väe ja ühiskondliku staatuse kaotust. Seda on praktiseeritud lisaks abielunaisetele ja orjadele ka vangide, nekrutite ja eelmise sajandi Euroopas kollaborandideidude puhul, pärast viimast suurt sõda. Juuksed maas – au kadunud.

Kirjandus

1. Bengtsson, F. G. Pikkade juustega merovingid. LR, 2003, 15–16.

Peeter pügab ülikute habemeid.

Ukraina kasakapats, 18. sajand.

Päikesejumal Apollon tolleaegses tüüpilises soengus, 460 eKr.

Rokokoo – tundmatu meister ja tundmatu tütarlaps.